

קיים גם באכילת בעלים, לא רק במתנות כהונה, שהרי בכל הזבחים קיימינן, אף בשלמים הנאכלים על ידי בעליהם. וקשה ממה שמבואר מדברי התוס' (להלן עה: ד"ה בכור) שאין דין 'למשחה' אלא במתנות כהונה. וכן משמע מלשון הרמב"ם.

אך נראה שניתן לפרש כאן בגדי של חטאת הנאכל על ידי הכהנים, ולא גדי של שלמים. וזהו החידוש שמשמיענו שאפילו בחטאת הנאכלת לכהנים ודינם לאכול כדרך המלכים, נידון העור כבשר אע"פ שאין המלכים אוכלים (מתוך אבי עזרי ביכורים [תליתאה] ט, כב – בשם הגרמ"מ שולזינגר שליט"א).
ע"ע להלן בדף לה במש"כ שם אודות מחשבת פיגול בדבר שאין מצוה באכילתו.

– אם היה משמיענו רק כאן, היה מקום לומר להפך; דוקא לענין אכילת קדשים נחשב עור האליה כבשר משום הפסד קדשים ומצות אכילתם, הלכך כל שנאכל אפילו בדוחק נחשב כאוכל, אבל בחולין, רוב בני אדם אינם אוכלים אותו ולא ייחשב אוכל (שפת אמת).

'מיתבי, השוחט את העולה... ואיבעית אימא תני זבח' – הרמב"ם פסק כרב הונא [שלשיטתו המשנה מיושבת ביתר פשיטות. והוא גם רבו של רב חסדא (ע' ב"מ לג) ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. וגם מפני שרבא שהוא בתרא, מפרש שיטתו], שעור האליה אינו מוקטר כאליה, אלא דינו כשאר בשר הנאכל. ואולם עור בית הפרסות ועור הראש של עגל הרך – אינם מטמאים טומאת אוכלין, שאין הלכה כאלעזר בן יהודה אלא כתנא קמא. ולענין עור בית הבושת קצת משמע שלא נחלקו בזה התנאים ולפי כולם דינם כבשר. ואולם רש"י בחולין (קכב: ד"ה להביא) כתב שתנא קמא חולק. וצע"ק (עפ"י קרן אורה; זבח תודה. וע' גם בפרוש המשנה לרמב"ם שפסק כרב הונא).

[מש"כ שיש לפסוק כרב הונא כנגד רב חסדא – כן כתבו הראשונים; ערי"ף ורא"ש רפט"ז דשבת וברא"ש שם קכח; רי"ף ורבנו יונה ברכות כה].

וכיו"ב כתב בשפת אמת, אלא שצדד לומר עפ"י לשון הרמב"ם שעור האליה בעולה אינה קריבה אלא מופשטת עם שאר העור. אך כתב שלדינא אין נראה להוציא מפשט הסוגיא המורה להפך. וכן שאר האחרונים נקטו בפשיטות שעור האליה דינה כבשר לכל דבר. וכן כתב הרי"ד בפסקיו. וע"ע חזו"א יא,ו; אגרות משה או"ח ח"ד עו.

'פיגול – זהו חוץ למקומו' – מפני ש'חוץ למקומו' דומה ל'חוץ לזמנו', לכך מעמיד את הכתוב 'פיגול' בזה ולא בשאר פסולין. ובתורת כהנים רוצה ללמוד חוץ למקומו מחוץ לזמנו (קרן אורה).

(ע"ב) אף הרצאת פסול עד שיקרבו כל מתיריו' – ע' במצוין לעיל כו, האם מיעוט זה נאמר רק לגבי חיוב כרת, או גם לענין איסור אכילת פסולי המוקדשים.

דף בט

'אי מהתם הוה אמינא שלישי – פרט, פגול – כלל, ונעשה כלל מוסף על הפרט ואיתרבו שאר מקומות, קא משמע לן' – אע"פ שגם בפרשת קדושים כתוב 'שלישי' ו'פיגול', אין לומר גם כאן נדרוש פרט וכלל, שאם כן מה בא הכתוב הזה ללמדנו – אלא ודאי בא להשמיענו שאותו 'פיגול' אינו כלל המוסף על הפרט (חק נתן).

'במחשב לאכול מזבח ביום השלישי הכתוב מדבר' – אף על פי שנקטו לשון 'מחשב', כבר כתבו התוס' בכמה מקומות שאין נעשה 'פיגול' אלא על ידי דיבור בפה. וכן מובא ברש"י להלן (מא: וכן יש לדקדק מרש"י להלן לא. ד"ה רב אשי; מב. ד"ה אלא אמר רב אשי) והסמ"ג (ל"ת שלו) והרא"ש בשם רבנו ברוך (הלכות ספר תורה ג). ואמנם התוס' בכמה מקומות נראים כמסתפקים בדבר (וע"ע שטמ"ק ב"מ מג), וכן דעת הרמב"ם אינה ברורה (עפ"י זבח תודה. וע"ש בסוף המסכת – מחידושי בנו של הח"ח) ויש אומרים בדעתו שמחשבה לבדה פוסלת ללא דיבור (ע' משנה למלך פסולי המוקדשין יג). וע"ע במצוין לעיל בתחילת המסכת. ומה שחילקו להלן (לא). בין הוציא בלשון 'אכילת אש' ובין הוציא בלשון 'הקטרה', יש לומר שגם במחשבת האדם יש חילוק באותם מושגים, ותלוי כיצד הוא חשב. ולא מיבעי אם צריך יצייר התיבות במחשבתו אלא אפילו אם די בציור הענין [ע' קהלות יעקב א שצדד בדבר], ונאמר שבזה אין לחלק בין הלשונות [וכעין שכתבו כמה מפרשים על 'הרהור כדיבור', שאין חילוק בין הרהר בלשון"ק להרהר בשאר לשונות. ואמנם יש לחלק בין הנידונים כמובן] י"ל שאף שמספקת מחשבה כזו לפגל, אך כאשר הוציא המלים בפה או אף במחשבת שכלו, אזלינן בתר המלים.

'אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה' – התוס' תמהו מדוע צריך קרא לכך. ונראה שצריך קרא שלא נאמר הריהו כקרבן שעבר זמנו [וכעין שאמרו בסמוך בברייתא, יכול יהא בכור שעברה שנתו כפסולי המוקדשין]. וכיון שהכתוב מדבר ב'חוץ לזמנו', הייתי אומר שגם זה בכלל – לכך נצרך המיעוט לומר שאין קרבן נפסל חוץ לזמן 'בל תאחר' (קין אורה). עוד יש לומר, משום שבאיחור הקרבן יש 'עשה' ו'לא תעשה', הרי זה כמו ששנה עליו הכתוב לעכב – לכך צריך ללימוד מיוחד מיוחד שאין האיחור מעכב את ריצוי הקרבן (עפ"י שפת אמת ומרומי שדה כאן. וע' בשפ"א ר"ה ו.). ובהגהות 'מצפה איתן' מובא שצריך קרא שלא נאמר אין אדם מתכפר ונרצה בדבר עבירה. עוד אפשר שהיה מקום לפרש הכתוב לא תאחר לשלמו – אל תביאנו כלל באיחור זמן, לכך בא הכתוב הזה לומר שמרצה (עפ"י שפת אמת ר"ה ו.).

(ע"ב) 'מנין למחשב בקדשים שהוא לוקה, תלמוד לומר לא יחשב. אמר ליה רב אשי לרב מרי: לאו שאין בו מעשה הוא... אמר ליה רבי יהודה היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו' – הגם שמוזהרים על העבודה במחשבת פסול והלא העבודה יש בה מעשה, מכל מקום העבודה כשלעצמה מצוה היא, ועיקר האזהרה בא על המחשבה בלבד [ואינו דומה לשוחט לעכו"ם, שלוקה – שהמעשה והמחשבה באיסור הוא] [ועדיין צריך עיון] (קין אורה). א. כעין זה דנו האחרונים בשוחט הפסח על החמץ – האם נחשב לאו שאין בו מעשה, כי עיקר האיסור אינו בשחיטה אלא בהשהיית החמץ בזמן השחיטה, וההשהיה אין בה מעשה. וכן יש עוד כיו"ב – ע' במצוין ביוסף דעת ב"מ צ ובשאלות ותשובות לסיכום מכות ד.

ובשפת אמת חילק בין זה ובין מעלה אברים בלי מלח שלוקה, ששם כשאין עליו מלח, ההקטרה היא גוף האיסור, אבל כאן גוף האיסור הוא רק המחשבה, אלא שמוזהר עליה בשעת העבודה. וע"ע בענין זה בשיעורי ר' שמואל לב"ב (הוצ' המשפחה, תשנ"ג, עמ' נט).

ושם דן (עפ"י ד הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי) על הגדרת פסול פיגול, האם נחשב 'מעשה מזיק' כיון שהזיק בעבודתו, או שמא המעשה אינו נידון כהזק אלא שבמחשבתו הרעה גרם לנזק. והעיר מכאן שמשמע שאינו אלא פסול מחשבה. וצידד לחלק שם בין חלות הפסול ובין האיסור לחשב. ויש להביא סימוכין לחילוק זה לפי מה שצדד באחיעזר (ח"ב כו, ג), שאף לפי הדעות שאין פסול פיגול חל עד שעת זריקה,

בכל זאת לוקה לר' יהודה על מחשבתו שבשעת השחיטה, ואין כאן התראת ספק שמא לא יזרוק לבסוף ונמצא שלא פסל [בפרט שאסור לו לזרוק – ע' חולין פא]. וכתב שאע"פ שלא נקבע הפסול, האיסור קיים בעצם המחשבה שהרי במחשבתו פוסל את הקרבן שלא יהא ראוי להרצאה. וגורת הכתוב כהרצאת כשר כן הרצאת פסול אינה מתיחסת אלא על קביעת הפסול ולא על עבירת המחשבה. וכמו כן כתב בספר אפיקי ים (ח"א כד, כ) – הרי מבואר שהאיסור לפגל אינו בהכרח קשור לחלות פסול הקרבן.

כעין זה צידד בשפת אמת (מנחות טז.) שגם לחכמים שאין מפגלין בחצי מתיר – עבר בלאו במחשבתו. וכן בקרן אורה (במנחות כה) הניח שאף במתירין, שאין בהם פיגול והקרוב כשר, איסור תורה יש במחשבת פיגול.

ב. ע"ע בשיטה מקובצת בב"מ (מג) שהוכיח שאין צריך דיבור בקדשים, שאם כן הלא בדיבור פיו איתעביד מעשה שהרי הקרבן התפגל [וכדרך שאמרו לענין תמורה – ע' ריש תמורה]. וכן הקשו אחרונים (ע' שפת אמת, הגהות חשק שלמה, ובחידושי הר"ר אברהם בנו של הח"ח – בליקוטי הלכות בסוף המסכת; פני יהושע גשין נד; נוב"י תנינא יו"ד קסח ועוד). ובספר 'חק נתן' כתב דאין הכי נמי והיה יכול לתרץ כן, אלא שתירץ אף לפי סברת המקשה שהחשיבו ללאו שאין בו מעשה. ויש אומרים מי שכתב סברת 'בדבורא אתעביד מעשה' אינה שייכת אלא בחלות תמורה או תרומה שמשנה את החפצא למצב חדש משום הענין הממוני-משפטי שמעורב בהם, משא"כ בפסול מחשבה בקדשים שאינו אלא איסור גרידא (עפ"י קהלות יעקב א. וראה בשו"ת עמודי אור סא, ט דרך קרובה).

וע"ע בזה בשו"ת אחיעזר ח"א כו, א; אפיקי ים ח"א כד; מנחת ברוך א; חדושי הר צבי כאן; באר יעקב (לר"י אריאלי) שבועות כה.

ג. בענין איסור 'לא יחשב' אם הוא קיים במחשבת שלא לשמה בשאר זבחים שאינם נפסלים – ע' במצוין בתחילת המסכת. וע"ע בבית הלוי ח"א סו"י ל; עמודי אור סו"י קיב בהגהה; אבי עזרי (חמישאה) איסו"מ ג, ז; פסוה"מ טו, ג.

'אמר אילפא: מחלוקת בשתי עבודות, אבל בעבודה אחת דברי הכל עירוב מחשבות הוי' – ואף על פי שאין הפיגול חל עד לאחר זריקה (כדלעיל כה:), ובאותה שעה חלות שתי המחשבות כאחת, אעפ"כ בזריקה נגלה הדבר למפרע שחלה מחשבת הזמן בעבודה ראשונה, שלא כשתי מחשבות בעבודה אחת, ששתיהן חלות כאחת ממש (עפ"י כריתות ה; קרן אורה).

ע' במנחת חינוך (קמד, ה) שהסתפק אם בזריקה חל הפיגול למפרע מעת שחשב. וצ"ע, הלא מבואר בגמ' בכריתות שחל משעה שחשב או עכ"פ למפרע משעה שחשב.

פרפראות וענינים

'כוף אזנך למוע...'

ישנן בנפש האדם שתי 'דלתות' הסותמות וחוצצות את פתחיה. 'דלת' אחת היא הגאווה. 'דלת' – לשון הגבהה והתרוממות [כמו 'דלו עיני למרום' (ישעיה' לח, ד), 'דלה דלה לנו' (שמות ב, יט), ובלשון המשנה: 'הדלה עליה את הגפן...']. ו'דלת' נוספת בהוראה הפוכה: מלשון דלות ושפלות;

שתי סתימות אלו מכוונות כנגד המוח והלב; סתימת פתח המוח נוצרת על ידי גסות הרוח, לחשוב שהדבר ששכלו מחייב הוא הנכון. גאות האדם אינה נותנת לו לבטל דעתו האנושית לדעת התורה האלקית. מקורה של סתימה זו נובע בעיקר מקריאה בספרים חיצונים ומדעות בכריתות, אשר על ידיהן מבכר האדם את דעתו על פני דעת התורה.

לעומת זאת סתימת פתח הלב, מתבטאת בתשוקה ולהיטות לדברים גשמיים, אשר מקורה מפאת שפלות ויאוש וחוסר אמונה שיכול להגיע למעלות גבוהות ורמות, שהרי אם מאמין בעצמו שנסקפת לו תקוה להיות מבני עליה, אי אפשר שיחליף מעלות נעימות עריבות יותר ממלאכי השרת ולנצח נצחים, בתאוות נמכזות ונמסות.

כנגד שתי 'דלתות' אלו אמר הכתוב (משלי ח): אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום, לשמר מזוזת פתחי, ואמרו במדרש (רבה, תבוא) הוי מתכוין להכנס דלת לפנים מדלת... מה המזוזת אינה זוה מן הפתח, כך לא תהא זו מבתי כנסיות ובתי מדרשות; –

'בתי כנסיות' היינו עבודת התפילה, עבודה שבלב, שהיא להפך מן התשוקה השפלה – לשפוך נפשו לה' בהשתוקקות והתלהבות כרשפי אש העולה למעלה, להיות לבו מוגבה בדרכי ה'. ובתי מדרשות' – התורה; לעומת סתימת המוח בגסות הרוח לחשוב שמה ששכלו מחייב הוא הנכון, לקנן תורה צריכים את התכונה ההפוכה – לבטל ולהשפיל עצמו כדי להבין ולהשכיל סודותיה. וכענין שאמרו 'כוף אזנך לשמוע' – רק על ידי כפיפות קומה והכנעה, יפתח לו הפתח לשמוע ולהבין את דברי התורה (עפ"י שם משמואל תבוא).

(ע"ב) 'איך אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו' – ודאי אינה מתה אם אינה בת מות מצד עצמה, מצד חטאיה, אולם כיון שמשפטי ה' אמת צדקו יחדו, הרי לא יתכן שיגיע צער לבעלה ולשאר משפחתה אם לא שגם להם מגיע עונש על עבירות שבידם. ומה חטא חטא הבעל שאשתו מתה עליו? – על זה אמרו רז"ל מפני שמבקשים ממנו ממון ואין לו; –

ומה חטאו במה שאין לו במה לפרוע? – אלא, אילו היה מרגיש באמת את חיובו לזולת, ודאי היה לו ממון כדי לפרוע חובותיו, שגדול כחה של הרגשת הכרת טובה והשבת גמול, שהיא נותנת לו אומץ ותעצומות ללא גבול, ואין לך דבר העומד בפני מי שמרגיש את חובותיו לאחר. ואם אין לו לפרוע הרי זה סימן על פגם במידת הכרת הטוב לזולת.

והרי אין לך גדול יותר מחיובו של אדם שהוא חייב לאשתו, שהרי אין 'מלוה' ומטיב גדול לאדם יותר מאשתו. ואם לאנשים אחרים אינו מרגיש הכרת הטוב די הצורך, גם לאשתו אינו מכיר טובה. וכיון שכן נוטלים אותה הימנו (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ – לב תשל"ב א תשל"ג).

דף ל

'אמר אביי: בהא ודאי מודה רבי מאיר. רבא אמר: עדיין היא מחלוקת. אמר ליה רבא לאביי: לדידך דאמרת בהא ודאי מודה רבי מאיר, הרי שחיטה דלכי לחצות דמי ופליגי? אמר ליה: מי סברת אינה לשחיטה אלא לבסוף...'. – רבא ודאי סובר כר' יוחנן דלעיל, שמשנתנו מדברת גם בעבודה אחת, ומחלוקת ר' יהודה וחכמים בשאלה אם תפוס לשון ראשון אם לאו, וכמחלוקת ר' מאיר ור' יוסי בתמורה. ואביי משמע שסובר כאילפא שרק בשתי עבודות חולקים חכמים ור' יהודה, וכן בעבודה אחת שהיא כעין שתי עבודות, כשני סימנים שבשחיטה או פסיעות שבהולכה (עפ"י חזון איש זבחים ז, ט. ותמה על סוף דברי התוס' ד"ה מחלוקת).